

Six Types of Violence in 1390s Afghan Novels (Based on Two Women's Novels)

**Moqim Nejrabi¹, Samira Bameshki*², Mohammad Javad
Mahdavi³, Rouhollah Eslami⁴**

Received: 02/12/2024

Accepted: 21/05/2025

* Corresponding Author's E-mail:
bameshki@um.ac.ir

Abstract

Literature, particularly the novel, offers a suitable platform for reflecting on and critiquing social and cultural issues. In Afghanistan, violence against women stems not only from political crises and wars but also from patriarchal structures, cultural and economic poverty, and weak support systems. This violence is systematically and institutionally reproduced across various dimensions of women's daily

1. PhD Candidate in Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
<https://orcid.org/0009-0007-1620-3282>
2. Associate Professor of Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
<https://orcid.org/0000-0002-9634-0442>
3. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
<https://orcid.org/0009-0002-8793-0544>
4. Assistant Professor, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
<https://orcid.org/0000-0001-7429-6105>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

lives and within different layers of society. Afghan women writers in the 1390s (Solar Hijri) utilized the narrative capacities of the novel to expose various forms of structural violence against women, thereby shaping a critical discourse surrounding power inequalities between women and men. This study aims to investigate and analyze the representation of six types of structural violence—psychological, physical, economic, social, sexual, and legal—in two contemporary women's novels: *The Brightness of Ashes* by Zahra Yeganeh and *Let Me Write for You* by Nahid Mehrgan. The theoretical framework of this article is Kate Millett's "Sexual Politics" theory, which, through a structural analysis of gender relations, considers violence an instrument for perpetuating male dominance. The present research employs a qualitative content analysis method with a purposeful sampling method. Findings suggest that psychological violence is the most prevalent form of violence in both novels, and the representation of violence occurs through structures such as tradition, family, religion, and law. These representations have led to the creation of characters who react to dominance, some through resistance and others through acceptance. Contemporary women's literature not only exposes gender inequalities but also, by raising awareness, paves the way for social transformation.

Keywords: Contemporary Afghan Literature, Misogyny, Patriarchy, Sexual Politics, Structural Violence, Women's Novel.

Introduction

Narrative literature, by its very nature, possesses a unique capacity to depict the intricate complexities of social, cultural, and gender-based issues through an artistic and impactful language. Significantly, in Afghanistan during the 1390s (Solar Hijri), with the growing prominence of women writers and accompanying societal shifts, the

novel emerged as a vital platform for articulating women's experiences and critiquing patriarchal structures. Indeed, within the Afghan social context, women are consistently exposed to various forms of violence due to protracted conflicts, deeply entrenched traditional structures, poverty, and institutional discrimination. Consequently, this cycle of violence is systematically reproduced, and contemporary literature, through its representation, has played a crucial illuminating and critical role.

The novels written by Afghan women authors in the 1390s have, therefore, provided fertile ground for critiquing unequal gender relations. These novels, blending artistic, narrative, and at times documentary styles, have not only reflected women's violent experiences but have also challenged dominant oppressive systems. As a result, this literary discourse re-examines power relations from a gendered perspective, highlighting the lived experiences of women in the face of structural dominance. Crucially, in these novels, women writers have not merely recounted individual oppressions but have also exposed the underlying social and institutional roots of violence.

Building on this context, this research specifically investigates the factors contributing to violence against women, the consequences of such violence, and the various types of violence present in the selected novels. The choice of these two novels from the 1390s, given the significant presence of women writers and the unique social characteristics of that period, thus offers a suitable foundation for analyzing the representation of violence in contemporary Afghan literature.

Research Questions

- What types of structural violence against women are reflected in the novels *The Brightness of Ashes* and *Let Me Write for You*?

•What factors contribute to the manifestation of violence against women in the chosen novels?

•What consequences does violence have for the female characters in these two novels?

Literature Review

Existing research on Afghan women's literature have primarily focused on examining the status of women or analyzing feminine writing styles. However, a structural analysis of violence against women, particularly drawing upon feminist theories like Kate Millett's *Sexual Politics*, has received considerably less attention. In this seminal study, Millett argues that the relationship between men and women is not merely psychological or biological; rather, she analyzes it as a structural dynamic rooted in dominance. From this perspective, literature can serve as a powerful arena for exposing the mechanisms through which male dominance is perpetuated.

Methodology

This study employs a qualitative content analysis approach with a purposeful sampling strategy. The core of our investigation revolves around two women's novels from the 1390s (Solar Hijri), chosen specifically for the purpose of the present study. Our selection criteria included themes of gender-based violence, authorship by women writers, and the clear representation of patriarchal structures. Data analysis was conducted using Kate Millett's *Sexual Politics* theory, achieved through the identification and classification of recurring semantic and narrative patterns. The analytical process involved extracting meaningful units, coding concepts related to violence, and interpreting these within the broader context of male power structures.

Findings

Our analysis of *The Brightness of Ashes* and *Let Me Write for You* reveals that psychological violence is the most prevalent form of abuse across both novels. Furthermore, in *The Brightness of Ashes*, other forms of violence, including physical, economic, social, sexual, and legal, are also vividly portrayed. The female characters in these novels consistently confront patriarchal structures enforced through tradition, family, religion, and law. Significantly, these acts of violence lead to profound consequences such as depression, family disintegration, religious animosity, deep-seated resentment, and even suicidal ideation. These issues can be effectively analyzed through Millett's Sexual Politics theory, which frames violence as a tool for maintaining gendered dominance. Moreover, the contrasting responses of the characters Zahra and Mehrgan highlight two distinct approaches to gender-based violence: one characterized by resistance and the other by the acceptance of imposed roles. These divergent responses contribute to the formation of a critical discourse within contemporary Afghan women's literature, demonstrating how this body of work challenges gender oppression and advocates for social change.

Conclusion

This research concludes that 1390s Afghan women's novels not only mirror structural violence but also function as powerful instruments for critiquing patriarchal order. Kate Millett's *Sexual Politics* theory offers a robust framework, effectively illuminating the complex mechanisms of male dominance present in these literary works and enabling a more profound analysis of the gendered violence embedded within their narratives. By focusing on the intrinsic link between literature, gender, and power, this study underscores literature's vital role in fostering awareness, inspiring resistance, and ultimately laying the groundwork for meaningful social transformation.

مقاله پژوهشی

شش نوع خشونت در رمان دهه نود افغانستان (براساس دو رمان زنانه)

مقیم نجرابی^۱، سمیرا بامشکی^{۲*}، محمدجواد مهدوی^۳، روح‌الله اسلامی^۴

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۳۱)

چکیده

خشونت علیه زن پدیده‌ای شایع و نگران‌کننده است، به‌ویژه در کشور افغانستان با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی ابعاد گسترده‌تری پیدا می‌کند. این تحقیق به شش نوع خشونت شامل: خشونت روانی، جسمی، اقتصادی، اجتماعی، جنسی و حقوقی اشاره دارد که در دو رمان افغانستانی از دهه ۱۳۹۰ شمسی بازتاب یافته است. نتایج نشان می‌دهد که رمان روشنائی خاکستر (۱۳۹۴) نسبت به رمان بگذا/ار برایت بنویسم (۱۳۹۶)، بازتاب بیشتری از انواع

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
<https://orcid.org/0009-0007-1620-3282>

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)
bameshki@um.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0002-9634-0442>

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
<https://orcid.org/0009-0002-8793-0544>

۴. استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
<https://orcid.org/0000-0001-7429-6105>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

خشونت را دارد، چراکه نویسنده خود قربانی این پدیده بوده است. پیامدهای این خشونت‌ها شامل بیماری‌های روحی و روانی، آشفتگی جو خانواده، احساس حقارت، کینه‌اندوزی، بدبینی نسبت به خود و دیگران، دین‌ستیزی، فروپاشی خانواده، مرگ‌طلبی و حتی خودکشی است. مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، به بررسی عوامل ایجادکننده خشونت علیه زنان پرداخته و تأثیرات آن بر زندگی اجتماعی و روانی زنان را تحلیل کرده است. بنیاد نظری مقاله بر نظریات کیت میلر درباره عوامل خشونت و ایدئولوژی مردسالاری نهاده شده است. درنهایت، این پژوهش بر لزوم توجه بیشتر به مسائل زنان در ادبیات و نیاز به تغییرات اجتماعی برای کاهش خشونت علیه زنان تأکید می‌کند.

واژه‌های کلیدی: خشونت علیه زن، روشنائی خاکستر، بگذار برایت بنویسم، سیاست جنسی، کیت میلر.

۱. درآمد

در افغانستان، به دلیل جنگ‌های پیوسته، مداخلات کشورهای خارجی، پایین بودن سطح دانش، مردسالاری، فقر اقتصادی و فرهنگی، ناهنجاری‌های اجتماعی و... زنان از حقوق خود محروم شده‌اند. این در حالی است که در قانون اساسی افغانستان، زنان از تمامی حقوق و امتیازات برخوردارند. خشونت علیه زنان در افغانستان، به‌ویژه در رمان‌های نویسندگان زن افغانستانی، به عنوان یک موضوع مهم اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین رمان‌نویسان زن افغانستانی، به دلیل مهم بودن موضوع خشونت علیه زنان، همواره آن را در آثار خود به تصویر کشیده‌اند. خشونت در اشکال مختلفی مانند: خشونت علیه زنان، کودکان، مردان و افراد سال‌خورده در جامعه دیده می‌شود که رایج‌ترین نوع آن، خشونت علیه زنان است (محمدی، ۱۳۹۰: ۲۶).

در این پژوهش، دو رمان روشنائی خاکستر اثر زهرا یگانه و بگذار برای بنویسم اثر ناهید مهرگان براساس روش کیت میلر در کتاب سیاست جنسی بررسی می‌شود. هدف از این پژوهش، بررسی عوامل ایجادکننده خشونت علیه زنان، پیامدهای خشونت و انواع خشونت موجود در رمان‌های مورد مطالعه است. از دیدگاه کیت میلر، سیاست جنسی درواقع روابطی بر پایه قدرت هستند که به واسطه آنها نظام مردسالار جنس زن را در کنترل مردان قرار می‌دهد. بررسی خشونت در آثار رمان‌نویسان زن افغانستانی از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا عدم توجه به آن می‌تواند به مشکلاتی مانند نادیده گرفتن نقش ادبیات در جامعه، به حاشیه راندن سهم نویسندگان زن، نادیده گرفتن تأثیر متقابل جامعه و ادبیات بر یکدیگر و ناشناخته ماندن آثار شاخص نویسندگان مطرح زن منجر شود.

۲. پیشینه تحقیق

رهیاب (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی خشونت علیه زنان در رمان‌های خالد حسینی و حمیرا قادری» به این نتیجه رسیده است که خالد حسینی و حمیرا قادری در رمان‌هایشان انواع خشونت علیه زنان مانند: خشونت خانوادگی، تبعیض جنسیتی، نبود آزادی فردی، ازدواج اجباری، ازدواج زودهنگام، کتک، خودکشی، قتل از طرف حاکم وقت، نداشتن امتیازات، زنان را به تصویر کشیده و به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های دیدگاه این دو نویسنده پرداخته است.

سهراب قربانزاده (۱۴۰۱) در پژوهشی با نام «جامعه مردسالار و خشونت‌های جسمی علیه زنان؛ مطالعه موردی شهر هرات» نشان می‌دهد، که عوامل گوناگونی از جمله فقر، مشکلات اقتصادی خانواده، بیکاری همسر، ناتوانی زنان در خانواده و

جامعه، ازدواج اجباری، تجربه خشونت در کودکی، ناتوانی مردان در تأمین نیازهای خانواده، دیدگاه منفی مردان، مصرف سیگار و الکل، بیماری‌های روانی و جسمی مردان و سطح پایین تحصیلات مردان، ازجمله عوامل خشونت جسمی علیه زنان در هرات هستند.

اعزازي (۱۳۸۰) در پژوهشی با عنوان «خشونت خانوادگی و اجتماعی» به بررسی ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و قانونی مؤثر بر خشونت علیه زنان پرداخته است و نشان می‌دهد که ساختار اجتماعی در جامعه به گونه‌ای است که خشونت علیه زنان به‌عنوان امری طبیعی و عادی تلقی می‌شود. این امر باعث می‌شود که فرزندان در چنین جامعه‌ای، خشونت را به‌عنوان تنها راه حل مشکلات خود ببینند.

عاطفه طیب (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «سنگ و سار در زمینه خشونت علیه زنان» به بررسی جایگاه زنان در افغانستان و انواع خشونت‌هایی وارده بر آنان، پرداخته است. وی در این پژوهش ضمن تحلیل عوامل مؤثر بر خشونت علیه زنان، پیشنهاداتی برای کاهش خشونت علیه زنان به دولت ارائه می‌دهد، ازجمله: افزایش مشارکت سیاسی زنان، مبارزات مدنی - اجتماعی، مقابله با قتل‌های ناموسی، ایجاد مراکز مشاوره روانی، اجباری کردن سند ازدواج و طلاق، جلوگیری از تفسیرهای نادرست قوانین دینی، پیشگیری از خشونت، اشتغال‌زایی زنان، افزایش آگاهی عمومی، حمایت از قربانیان خشونت و... .

با ارزیابی مطالعات و پژوهش‌های پیشین، مشخص می‌شود که تحقیقات انجام‌شده در زمینه خشونت علیه زن در افغانستان در آثار پژوهشگران از نظر محتوایی اهمیت دارند. با وجود این، خشونت علیه زنان در آثار نویسندگان زن افغانستانی مانند زهرا یگانه و ناهید مهرگان براساس رویکرد سیاست جنسی کیت میلِت بررسی نشده

است تا بتواند بازگوی صدای زن افغانستانی و واقعیت تلخ زندگی‌اش باشد. پژوهش حاضر به این موضوع می‌پردازد.

۳. مبانی نظری

کیت میل، نویسنده و فمینیست آمریکایی، از چهره‌های برجسته موج دوم فمینیسم است (پرهین و گودرزی، ۱۳۹۹: ۴۱). موج دوم فمینیسم از دهه ۱۹۵۰ آغاز و تا اوایل دهه ۱۹۹۰ ادامه داشت و هدف آن تغییر ساختار قدرت مردانه بود؛ سیاست جنسی رساله دکتری میل بود که مفاهیم جدیدی را وارد ادبیات زنان کرد و بعدها مرجع بسیاری از فمینیست‌ها شد (واژی، ۱۳۹۷: ۳۵-۳۹؛ علی‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۳). میل، خشونت علیه زنان را معلول عوامل زیر می‌داند.

۱-۳. عامل ایدئولوژیک: میل معتقد است که ایدئولوژی مردسالاری، با تأکید بر سلطه و قدرت مردان، می‌تواند اختلافات جنسیتی را نهادینه کند و خشونت علیه زنان را توجیه کند. این ایدئولوژی نحوه فکر، گفتار و دیدگاه ما را نسبت به خود و جهان اطرافمان تحت تأثیر قرار می‌دهد و باعث درونی شدن آن توسط هر دو جنس می‌شود (میل، ۱۳۴۷: ۲۶).

۲-۳. عامل بیولوژیک: میل این ایده را که تفاوت‌های بین زن و مرد ذاتی است و خشونت مردان ناشی از برتری بیولوژیکی آن‌هاست رد کرده، تأکید می‌کند که برتری مردان در سیستم ارزشی جامعه ریشه دارد که نه زیست‌شناختی، بلکه ساخته دست انسان است (همان: ۳۲).

۳-۳. عامل جامعه‌شناختی: به باور میل، خانواده به عنوان نهاد اصلی جامعه مردسالار، نقش مهمی در تداوم این نظام ایفا می‌کند. خانواده با تشویق اعضای خود به

پیروی از هنجارها و نقش‌های جنسیتی سنتی، به‌خصوص از طریق قدرت مردانه در رأس خانواده، به ستم علیه زنان دامن می‌زند. وی معتقد است که خانواده، نهادی ستمگر است که زنان را به بردگی مردان درمی‌آورد و باید از بین برود و به جای آن، روابط اختیاری بین افراد جایگزین شود (همان: ۳۴).

۳-۴. عامل اقتصادی: میلِت معتقد است که در جامعه پدرسالاری، هم از نظر اجتماعی و هم از نظر اقتصادی، وضعیت زنان به‌طور دائمی وابسته به مردان است. در جوامع سنتی، زنان حق مالکیت نداشتند و فاقد هستی اقتصادی واقعی بودند. در جوامع سرمایه‌داری نوین، زنان به‌عنوان نیروی کار ذخیره در نظر گرفته می‌شوند؛ در زمان جنگ و توسعه به‌کار گرفته شده و در زمان صلح اخراج می‌شوند (همان: ۴۰).

۳-۵. عامل زور و فشار: میلِت معتقد است که مردسالاری از طریق زور نهادینه شده است و در توضیح این موضوع به فشارهایی اشاره می‌کند که در جوامع پدرسالار اعمال می‌شود. به نظر او، اکثر جوامع پدرسالارانه زور را از طریق نظام‌های حقوقی خود به‌صورت نهادینه اعمال می‌کنند. همچنین، میلِت اشاره دارد که وحشی‌گری‌های گذشته در جوامع پدرسالارانه امروز به‌عنوان انحراف فردی و رفتارهای استثنایی دیده می‌شوند که فاقد ارزش عمومی هستند (همان: ۴۷).

۳-۶. عامل روانی: نظام پدرسالاری تأثیرات روان‌شناختی زیادی بر زنان دارد. برتری اقتصادی مرد و موقعیت پایین اقتصادی زن باعث می‌شود که زن به منزلت کنیزوار و شیء‌گونه‌ای برسد و از حقوق بشری خود محروم شود. در چنین شرایطی، زن مجبور است بقا و پیشرفت را از طریق مردان که قدرت را در دست دارند، جست‌وجو کند و عادت می‌کند که خود را تنها برخوردار از کم‌ارزش‌ترین منابع عزت

نفس و بزرگی بداند (همان: ۶۰-۶۹). از آوردن عامل انسان‌شناسانه بنابر داشتن شباهت با عامل بیولوژیک صرف‌نظر شد.

۴. پیکره متنی و خلاصه رمان‌ها

پیکره متنی این پژوهش، دو رمان از دو زن افغانستانی با نام روشنائی خاکستر نوشته زهرا یگانه و بگزار برایت بنویسم اثر ناهید مهرگان است. این دو رمان در اواسط دهه ۱۳۹۰ خورشیدی خلق شده‌اند، به دلیل این که خشونت، زن‌ستیزی و مردسالاری در دو دهه گذشته را برای خواننده به تصویر می‌کشند، مورد توجه خاص منتقدان فمینیسم، جامعه ادبی و خواننده‌گان رمان قرار گرفته‌اند. این دو رمان از جمله زنانه‌ترین رمان‌های دهه ۱۳۹۰ محسوب می‌شوند و از جایگاه خاصی در ادبیات داستانی افغانستان برخوردارند.

زهرا یگانه در سال ۱۳۶۳ش متولد شد. سال‌ها در ایران مهاجر بود، سپس به کشور بازگشت و در هرات ساکن شد. در همین زمان شروع به نوشتن روشنائی خاکستر کرد و سپس به کابل رفت و در نهادهای حقوق بشری و حقوق زن شروع به کار کرد. یگانه، روشنائی خاکستر را در هرات نوشت، بخشی از این کتاب به قصه و بخش دیگر آن به خاطراتی از ظلم و ستم بر نویسنده اختصاص دارد. این کتاب در سال ۱۳۹۴ از سوی انتشارات واژه در کابل چاپ شد (پیام، ۱۳۹۸: ۲۲۵).

رمان روشنائی خاکستر خط سیر زندگی خود نویسنده است که با مشکلات فراوانی مواجه می‌شود و برای عبور از آن‌ها، چالش‌های فراوانی را پشت سر می‌گذراند. زهرا یگانه در سیزده سالگی به شوهر داده می‌شود، دخترش در چهار سالگی که مادرش چهارده سال داشت می‌میرد، اما زهرا مبارزه می‌کند و برای تأمین مصارف خانواده کار

می‌کند. در جریان همین مشکلات فرزند دیگرش به دنیا می‌آید، ولی بازهم به کارش ادامه می‌دهد؛ تا این‌که شوهرش را به درمانگاه می‌برد؛ اما شوهر بعد از سه هفته ترک تریاک دوباره به مصرف تریاک رو می‌آورد، تا این‌که به هرات می‌آیند. زهرا در هرات دوباره شروع به کار می‌کند. یکی از روزها به علت آماده نکردن پول برای تریاک شوهر، نصف شب شوهرش خانه را به آتش می‌کشد؛ تا این‌که زهرا ناچار می‌شود طلاق بگیرد و مجبور می‌شود برای آینده بهتر دختر و پسر خود به کابل فرار کند.

ناهید مهرگان در سال ۱۳۶۲ در هرات زاده شد. او تحصیلات ابتدایی خود را در زادگاهش آغاز کرد، اما با روی کار آمدن طالبان، از ادامه تحصیل بازماند. در پی جنگ‌ها و ناامنی‌ها، خانواده‌اش به آلمان پناهنده شدند. مهرگان تحصیلاتش را در آلمان ادامه داد و در رشته پرستاری مدرک لیسانس گرفت. *بگذار برای بنویسم نخستین اثر داستانی اوست که در سال ۱۳۹۶ توسط انتشارات امیری و نشر نبشت منتشر شد (همان: ۲۴۰).*

رمان *بگذار برای بنویسم* از زبان شخصیت اصلی و در قالب نامه‌ای به همسر روایت می‌شود. راوی با دخترخاله‌اش الناز در جوانی، کفی به قالین زده بودند، مادر راوی به زمین می‌خورد و طفلش که پسر بود سقط می‌شود. پس از این حادثه، مادر راوی دخترش را مورد انواع خشونت قرار می‌دهد. خاله راوی و دو فرزندش نیز قربانی این پدیده‌اند. خاله راوی همیشه از سوی شوهرش مورد خشونت جسمی و جنسی قرار می‌گیرد. الناز، دخترخاله‌اش، به خاطر کمبود محبت خانواده، عاشق مردی متأهل می‌شود. وقتی از وضعیت او باخبر می‌شود، رابطه را قطع و با مرد دیگری ازدواج می‌کند. اما شوهر همان خشونت‌ها را که پدرش بر مادرش اعمال می‌کرد، بر الناز تکرار می‌کند. درنهایت، الناز از شدت رنج‌ها، خود را به آتش می‌کشد. راوی که

شاهد تمام این خشونت‌ها بوده، حتی پس از مهاجرت به اروپا نیز نمی‌تواند به زندگی عادی عادت کند. او آن‌قدر در زندگی گذشته‌اش مانده است که برایش به واقعیت خشن و بی‌رحم تبدیل شده و نمی‌تواند از این واقعیت جدا شود و به حالت عادی برکردد.

۵. تحلیل عوامل خشونت میلیتی در رمان‌های مورد بررسی

خشونت در لغت به معنای درشتی، تندى و ناهمواری است. در اصطلاح، خشونت به استفاده عمدی از نیروی فیزیکی یا تهدید به آن اطلاق می‌شود که به آسیب جسمی، روانی، مرگ یا محرومیت فرد یا گروهی منجر می‌شود (طیب، ۱۳۹۶: ۳؛ ابراهیمی: ۱۳۸۹، ۴۱۳). اما خشونت علیه زنان به هرگونه عمل خشونت‌آمیز وابسته به جنسیت گفته می‌شود که باعث آسیب جسمی، روانی و جنسی زنان شود و آن‌ها را در معرض درد و رنج قرار دهد، حقوق انسانی آن‌ها را نقض و آزادی‌های اجتماعی آن‌ها را محدود کند (حسینی، ۱۳۹۷: ۸؛ لوگارو و کاستون، ۲۰۱۴: ۱۸).

خشونت علیه زنان یکی از بارزترین جلوه‌های خشونت در دنیای امروز است که در سطح جهانی وجود دارد و همه زنان آن را به اشکال مختلف در طول زندگی خود تجربه می‌کنند. براساس گزارش کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان آمارهای ثبت‌شده در ۹ استان افغانستان در سال ۲۰۱۵، از مجموع ۵۱۳۲ مورد خشونت، ۱۷۴۳ مورد ۳۳،۹۶ درصد خشونت روانی کلامی، ۱۴۱۷ مورد ۲۷،۶۱ درصد خشونت فیزیکی، ۴۷۶ مورد ۹،۲۸ درصد، سایر انواع خشونت و ۱۰۹۸ مورد ۴،۲۱ درصد خشونت اقتصادی بوده است.

۱-۵. ایدئولوژی عامل خشونت روانی

در اکثر استان‌های افغانستان، زنان به عنوان جنس دوم ضعیف و ناتوان شناخته می‌شوند و از حق تحصیل، کار و انتخاب همسر محروم هستند. درحالی‌که در ماده ۲۹ قانون منع خشونت علیه زنان آمده است «شخصی که زن را دشنام دهد، یا تحقیر یا تخویف نماید، حسب احوال به حبس قصیر که از سه ماه کم‌تر نباشد، محکوم می‌گردد» (قانون منع خشونت علیه زنان، ۱۳۸۸: ۲۹).

این وضعیت باعث تقویت مردسالاری در جامعه می‌شود، که مردان از طریق نهادهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی سلطه بر زنان را برقرار می‌کنند. نظریه‌های اجتماعی - سیاسی خشونت را نتیجه ساختار مردسالارانه جامعه می‌دانند. در این نظام، همسرآزاری یکی دیگر از اشکال حاکمیت مردانه است. نقش‌های جنسیتی که جامعه برای مردان تعیین می‌کند، نوع الگویی تربیتی برای آن‌ها فراهم می‌آورد که در آن مردان به خشونت به زنان می‌پردازند (سهراب‌زاده، ۱۳۹۶: ۲۵۱؛ آبوت و والاس، ۱۳۸۵: ۳۲۴). یکی از انواع آن خشونت روانی است.

خشونتی است که در آن به روح و روان زن آسیب وارد می‌شود، مانند تهدید، تحقیر، سرزنش کلامی، تمسخر، فحاشی، منت‌گذاری، غیرت‌ورزی نادرست، بلند و تند صحبت کردن، گفتار بد، برچسب‌زدن غیراخلاقی، بی‌اعتنایی، سکوت به منظور نادیده گرفتن همسر، انتقادهای تند و تخریب‌کننده، زخم زبان، کنایه، ناسزاگویی، ابراز نارضایتی شدید از وضعیت زندگی، قهرکردن، قطع رابطه کلامی، دوری کردن، بی‌اعتنایی، اخم کردن ... (الیاسی، ۱۳۹۵: ۷۷؛ تفرجی و شیخ‌محمدی، ۱۳۹۵: ۱۷۴؛ توسلی، ۱۳۸۹: ۴۲۸).

در بین خانواده‌های افغانستانی، رسم است وقتی عروس با لباس سفید به خانه

شوهر می‌رود، باید با کفن از خانه شوهر بیرون شود، عروس مجبور است هر نوع خشونت را از جانب شوهر بپذیرد، اگر نپذیرد زندگی برایش سخت‌تر می‌شود.

در رمان *روشنایی خاکستر زهرا* همواره در برابر خشونت روانی - کلامی و غیرکلامی شوهرش قرار گرفته و از نگاه روحی و روانی به شدت آسیب می‌بیند: «... سلطان چون نوشیده بود، حالت عادی نداشت. گفت: زن من فاحشه است. روزها کار نمی‌کنه فاحشه‌گری می‌کنه. الان از بیرون آمد غسل جنابت کرد (اشاره به حمام). ببینید حمام هنوز خیس است» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۰۹). «... تو چطور جرئت کدی به جیب مه دست بزنی؟ بعدش آره مه معتادم پنج ساله! دلت خوش استی باش، نیستی فردا با مادر کلانت برو خانه پدرت» (همان: ۳۸).

در رمان *بگذار برایت بنویسم*، مهرگان چنان تحت تأثیر فشار روانی حاصل از خشونت کاکا و مادرش قرار گرفته است که پس از رفتن به آلمان، هنوز هم این گذشته تلخ بر روان او جاری است تا این‌که مجبور به برگشت به کشور می‌شود. میلِت معتقد است که ایدئولوژی پدرسالارانه با سلطه بر زنان و گره زدن زن به جنسیت، زمینه‌ساز خشونت و سرزنش در روابط جنسی می‌شود. این دیدگاه که هر نوع سلطه، رابطه سیاسی است، در مقاله کارول هنیش نیز تأیید شده است (پاک‌نیا و مردیها، ۱۳۸۸: ۱۸۶؛ دولتی، ۱۳۸۲: ۴۰).

خشونت روانی علیه زنان در افغانستان به دلیل ساختار مردسالارانه و نابرابری‌های اجتماعی به شکل گسترده‌ای رواج دارد. در این کشور زنان مجبور به تحمل توهین‌ها و آزارهای روانی از سوی شوهران خود هستند، این موضوع نه تنها به آسیب‌های روانی جدی منجر می‌شود، بلکه بر آزادی‌های فردی و تصمیمات زندگی‌شان نیز تأثیر منفی می‌گذارد.

۵-۲. عامل بیولوژیک و خشونت فیزیکی

شواهد انسان‌شناسی نشان می‌دهد که در جوامع پدرسالارانه، تفاوت‌های بیولوژیکی زن به‌عنوان دلیل جدایی او از مردان مطرح می‌شود. در این جوامع، توان جسمی مردان به ابزاری برای اعمال خشونت تبدیل می‌شود (میلت، ۱۳۴۷: ۳۷). پاملا و کلر نیز ساختار بیولوژیکی زنان را عامل اصلی فرودستی آنان می‌دانند (آبوت و والاس، ۱۳۸۵: ۲۹۴).

خشونت جسمی یا فیزیکی به انواع مختلفی از آسیب‌ها گفته می‌شود که به بدن زن وارد می‌شود، مانند کتک زدن، سوزاندن، بریدن اعضا، ضرب و جرح با اشیای مختلف، تهدید با اسلحه، زندانی کردن، شلاق زدن و دیگر انواع آسیب‌های فیزیکی مانند: شکستن استخوان‌ها، کوبیدن اشیای سنگین به سر زن و... (اعزاز، ۱۳۸۰: ۲۰۶؛ الیاسی، ۱۳۹۵: ۳۱؛ توسلی، ۱۳۸۹: ۴۳۲؛ قربان‌زاده، ۱۴۰۱: ۴۳). در جامعه افغانستان، به‌دلیل حاکمیت مردسالاری، مادران به دختران نامزدشده خود تأکید می‌کنند که مردان به‌دلیل مرد بودن آزادند هر رفتاری داشته باشند، و شما موظف هستید، هر نوع رفتار، درست یا نادرست، شوهر را تحمل و از اوامر شوهر اطاعت کنید.

در رمان *روشنایی خاکستر* سلطان که مردی تنومند و بلندقامت است «... سلطان با قامت بلند و هیکل تنومندش، همیشه در میان جمعیت جلب توجه می‌کرد. وقتی با قدم‌های سنگین وارد می‌شد، سکوتی در فضا حاکم می‌شد» (یگانه، ۱۳۹۷: ۷۸). از قامت بلند و هیکل تنومندش برای خشونت جسمی علیه زهرا استفاده می‌کند. «... مشت و لگدی بود که به سرم فرود می‌آمد؛ اما صدایم را بلند نکردم که مبادا مادر بزرگم که در اتاق پدرشوهرم بود، خبر شود. حال دیگر سلطان عادی نبود. از ترس هر لحظه فکر می‌کردم که زیر مشت و لگدش می‌میرم. خشمگین و لرزان مرا می‌زد، بی‌آنکه لحظه‌ای دست بردارد» (همان: ۳۸). وی طبق وصیت مادرش این خشونت‌ها را تحمل می‌کند «... با خودم می‌گفتم مادرم گفته،

مرد است، هر طوری که بخواهد می‌تواند رفتار کند و تو باید تابعش باشی، مطیع محض» (همان: ۳۷).

در رمان *بگذا/ار* برای بنویسم خشونت جسمی یا فیزیکی از طرف کاکای مهرگان به خانمش، اعمال می‌شود. کاکای مهرگان از هیکل مردانه و درشت و اندام سنگینش، برای خشونت جسمی همسرش استفاده می‌کند، بی‌آن‌که کسی جلو این خشونت بی‌رحمانه را بگیرد

در رمان *بگذا/ار* برای بنویسم، خشونت جسمی از سوی کاکای مهرگان به همسرش اعمال می‌شود. او با هیکل درشت و اندام سنگین خود، از قدرت جسمانی‌اش برای خشونت جسمی همسرش استفاده می‌کند، بی‌آن‌که کسی مانع این خشونت بی‌رحمانه شود «... کاکایم به طرفش می‌آید خود را به دیواری نزدیک می‌کرد و جا به جا می‌نشست، بعد صورتش را لای بازوانش پنهان می‌کرد و منتظر مشت و لگدهایی می‌ماند که بر سر و صورت و تنش فرو می‌آید، گاهی کاکایم سرش را محکم می‌گرفت و با زانو به صورتش می‌کوبید، گاهی لبش می‌ترکید و یا از بینی‌اش خون می‌چکید اتفاق دیگری نمی‌افتاد» (مهرگان، ۱۳۹۶: ۶۲).

در حالی‌که افغانستان در سال ۲۰۰۳ به کنوانسیون محو تبعیض علیه زنان پیوست، در ۲۰۰۷، وزارت امور زنان طرح تساوی کامل حقوق زنان و مردان را اعلام کرد و در ۲۰۰۹، قانون منع خشونت علیه زنان تعرضات فیزیکی، اقتصادی و روانی به زنان را به عنوان جرم به رسمیت شناخت (لوگارو و کاستون، ۲۰۱۴: ۹).

۳-۵. عامل جامعه‌شناختی و خشونت اجتماعی

تشویق و حمایت اعضای خانواده نقش مهمی در ایجاد نظم و ثبات خانواده دارد. در خانواده‌های متعادل، افراد در جایگاه واقعی خود قرار دارند و از سوی دیگران تشویق

و حمایت می‌شوند. در صورت نبود تعادل، مسئولیت‌ها و حقوق به‌طور عادلانه تقسیم نمی‌شود، این کار زمینه‌ساز خشونت اجتماعی می‌شود. در این نوع خشونت، قربانی بدون دلیل مشخصی در زمینه پیشرفت اجتماعی سرکوب می‌شود و علایق و خواسته‌های اجتماعی‌اش نادیده گرفته می‌شود، مانند حبس کردن زنان در خانه، قطع ارتباطات، جلوگیری از تحصیل، کنترل روابط اجتماعی و رفتارها و انزوای اجتماعی زنان و... (الیاسی، ۱۳۹۵: ۳۱).

در روشنائی خاکستر، مادر زهرا وی را در کودکی از رفتن به مکتب منع می‌کند: در صنف چهارم مکتب بودم، که مادرم خواست دیگر درس نخوانم و کارهای خانه را یاد بگیرم، به مادرم همین که «الف» را از «ب» تشخیص می‌دادم، برای من به عنوان یک دختر کافی بود. این ذهنیت زمانی قوت گرفت که تعدادی از اعضای فامیل پدرم گفتند: «زن اگر باسواد شود، جادوگر می‌شود، خانه شوهر و پدر را به باد می‌دهد» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۳).

شوهرش وی را از رفتن به خانه پدرش و داشتن رابطه با اعضای خانواده‌اش که حق مسلم هر زن است منع کرده، به نحوی تلاش می‌کند او را منزوی کند و از اجتماع دور سازد: «... دیگر مرا زیاد به خانه مادرم نمی‌برد. زمانی که می‌رفتیم، نباید لباس خوب می‌پوشیدم و به خودم می‌رسیدم. وقتی هم که به خانه مادرم می‌رفتم، تنها یک روز می‌توانستم در آنجا بمانم و باید شب بر می‌گشتم» (همان: ۲۷).

در رمان بگذا/ر برایت بنویسم کاکای مهرگان که نان‌آور و مرد خانواده حساب می‌شود با استفاده از شیوه مرسوم مردسالاری در جامعه که رفتن دختران و زنان را به بازار نادرست می‌پندارند، مهرگان و الناز را از رفتن به محیط‌های مردانه منع می‌کند، مهرگان و الناز چاره‌ای ندارند جز اطاعت.

خشونت علیه زنان در افغانستان ناشی از ساختارهای اجتماعی نابرابری است که

قدرت را در دست مردان قرار داده است. خانواده به عنوان نهاد اصلی، این نابرابری‌ها را بازتولید می‌کند و موجب سرکوب زنان می‌شود. بنابراین، برای مقابله با خشونت، باید ساختارهای نابرابر تغییر یابند و قدرت به طور عادلانه تقسیم شود.

۵-۴. تفاوت جنسیت و تأثیر آن بر خشونت

تبعیض جنسیتی در بستر خانواده یکی از اشکال خشونت ساختاری است که در بسیاری موارد به صورت ناآگاهانه و از طریق ترجیح فرزندان پسر بر دختر اعمال می‌شود. این نوع تبعیض، نه تنها جایگاه اجتماعی و روانی دختران را تضعیف می‌کند، بلکه به بازتولید نگرش‌های نابرابر و سلطه جویانه در سطوح گسترده تر اجتماعی منجر می‌شود. این روند می‌تواند باعث تداوم نابرابری‌های جنسیتی و گسترش انواع خشونت در جامعه شود.

در روشنائی خاکستر بنابر عرف معمول جامعه افغانی و تفاوت قائل شدن بین فرزند دختر و پسر - برتر دانستن جایگاه پسر و نادیده گرفتن فرزند دختر - که در بیشترین خانواده‌های افغانستانی تاکنون مشاهده می‌شود، زهرا هم در خانواده پدر و هم در خانواده شوهر مورد تبعیض جنسی قرار می‌گیرد. پدرشوهر زهرا در گفت‌گوهای بین سلطان و زهرا مداخله کرده به علت تبعیضی که بین عروس و فرزندش قائل است، به فرزند معتادش ایراد نگرفته، همواره عروسش را که نان‌آور خانواده پسرش است مورد انتقاد قرار می‌دهد: «... پدرشوهرم برگشت و گفت: حال به مادر و برادرت خبر بده که ما هم غیرت داریم. اگر بار دیگر در خانه من آمده حرف زنند، خودم توره از خانه بیرون می‌کنم» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۱۹).

در بگذار برای بنویسم نیز تبعیض جنسی به چشم می خورد، پیمان که فرزند پسر است، نسبت به خواهرش الناز جایگاه ویژه‌ای در خانواده دارد و از توجه و حمایت‌های پدر برخوردار است؛ به خاطر همین اجازه والیبال کردن دارد؛ اما الناز که فرزند دختر است از چنین جایگاهی برخوردار نیست و هنگام والیبال کردن از طرف کاکایش ابتدا مورد تبعیض جنسی و بعد مورد خشونت قرار می گیرد: «... وضع الناز هم بهتر از من نبود، کاکایم عقیده داشت که دعوی آخر الناز و پیمان باعث رفتن پیمان شده برای همین چاشتی جال و توپ والیبالش را تکه تکه کرده و هر دو چوتی و پیکی‌اش را از بیخ قیچی کرد» (مهرگان، ۱۳۹۶: ۹۶).

خشونت علیه زنان در افغانستان، بیش از آنکه ناشی از عوامل فردی باشد، حاصل ساختارهای نابرابر جنسیتی است که در بستر خانواده و جامعه بازتولید می‌شوند. شناخت این نابرابری‌ها و آگاهی زنان از موقعیت فرودستان، نخستین گام برای شکل‌گیری مقاومت و تغییر است.

۵-۵. اقتصاد عامل خشونت اقتصادی

فقر و بیکاری از عوامل اصلی خشونت در خانواده‌ها به شمار می‌روند. زندگی مدرن و تغییر در آداب و سنن باعث شده مشکلات اقتصادی تأثیر زیادی بر امید خانواده‌ها برای ادامه زندگی بگذارد. در حال حاضر، مشکلات اقتصادی خانواده یکی از بزرگ‌ترین عوامل آسیب‌های اجتماعی است (غلامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

در افغانستان، به دلیل عرف‌های ناپسند جامعه، زنان در بیشتر استان‌ها حق کار کردن را ندارند و وابسته به درآمد مردان خانواده هستند. عده‌ای از مردان از این درآمد برای سوءاستفاده و ایجاد خشونت اقتصادی علیه زنان بهره می‌برند.

خشونت اقتصادی نوعی خشونت است که در آن قربانیان دسترسی محدودی به منابع مالی دارند و عامل خشونت از قدرت اقتصادی خود سوءاستفاده می‌کند و اعضای خانواده را در تنگنا قرار می‌دهد، مانند حساست، نپرداختن نفقه، کنترل وسواس‌گونه مخارج، دستبرد به اموال همسر و...

در روشنائی خاکستر، زهرا برای تأمین نیازهای روزمره و جلوگیری از خشونت، به روش‌های دور از دسترس پول می‌آورد، اما با وجود این تلاش‌ها، شوهرش هم‌چنان او را مورد خشونت اقتصادی قرار می‌دهد:

آن شب هم محمد امین نخوابید و گریه می‌کرد و غذا می‌خواست، اما چیزی برای سیر کردن شکم او نداشتم، سلطان به ما پشت کرده و خوابیده بود وضعش به شدت خراب بود، چون آخرین پولی را که داشتیم روز گذشته به زور گرفته و تریاک خریده بود. آن روز پول نان که چهار افغانی بود را نداشتم (یگانه، ۱۳۹۷: ۹۶).

در بگذار برایت بنویسم، وقتی پدر خالد به جنگ می‌رود، درآمد و سرمایه‌ای ندارد که زندگی خانواده‌اش را تأمین کند، پس خانمش مجبور می‌شود تا لباس‌های مردم را بشوید، تا مخارج خود و پسرش را آماده کند: «... خالد یک ساله بود که پدرش تفنگ برداشته و هنوز از جنگ برنگشته است، مادرش رخت‌شوی بود و اختیار خالد را به‌آخند تسلیم کرده بود، تا دزد و دغل بار نیاید» (مهرگان، ۱۳۹۶: ۹۰).

محرومیت زنان از ارث، مهریه و حقوق شغلی نیز از دیگر خشونت‌های اقتصادی علیه زنان در افغانستان است (الیاسی ترکانی، ۱۳۹۵: ۲۶۸-۲۶۹). خشونت اقتصادی در افغانستان با فقر، بیکاری و محدودیت‌های جنسیتی پیوند دارد و با محروم کردن زنان از منابع مالی، موقعیتی وابسته و آسیب‌پذیر برای آن‌ها ایجاد می‌کند.

۵-۶. زور و فشار عامل خشونت جنسی

زور و فشار نشان‌دهنده ضعف اخلاقی و ناتوانی در کنترل اعصاب است. این رفتارها از سوی مردان به زنان، زمینه‌ساز خشونت‌های جنسی می‌شود که شامل تجاوز، روابط نامعمول، توهین و تحقیر جنسی، روسپی‌گری اجباری، سقط جنین اجباری و عدم رعایت بهداشت زناشویی است. این نوع خشونت‌ها آسیب‌های شدید روحی به قربانیان وارد می‌کند (کار، ۱۳۸۷: ۳۴۶؛ سالاری‌فر و تبیک، ۱۳۸۹: ۸۹).

در روشنائی خاکستر، یگانه توسط شوهرش مورد خشونت جنسی قرار گرفته، بعد از آن با باز کردن چشم‌هایش خود را در بیمارستان یافته است: «... شب وقتی که ما را به اتاق بردند، بدون اینکه حرفی بین ما رد و بدل شود به یک باره سلطان را کنار خود دیدم و لحظه‌های بعد درد شدیدی تمام تنم را لرزاند. اتفاقات پس از آن لحظه را به یاد ندارم. وقتی چشمانم را باز کردم، خودم را روی تخت بیمارستان دیدم» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۸).

وقتی شراب می‌نوشید و از تریاک استفاده می‌کرد، قوی می‌شد. شب‌ها به آزارهای جنسی می‌پرداخت و این مسئله توانم را بیشتر از پیش گرفته بود. هرشب به جانم می‌آمد، مثل وحشی‌ها و مانند شب اول عروسی کارش را خلاص می‌کرد و من می‌ماندم و زجری که بعد از این رابطه جنسی شکنجه‌آور می‌کشیدم (همان: ۱۱۱).

در بگذار برایت بنویسم خشونت جنسی از سوی روحانی بالای مهرگان صورت گرفته که از آن مهرگان حرکتی نداشته؛ فقط نگاهش هراسان بوده ... و بر دیوارها دنبال پنجره‌ای می‌گردد که بشود از آن آسمان را دید (مهرگان، ۱۳۹۶: ۶۳). شوهر الناز علاوه بر تجاوز جنسی به وی، مرتکب خشونت فیزیکی هم می‌شود: «... الناز تا گلو زیر لحاف زری دوزی شده نکاحش خزیده بود. دست چپش را بالا گرفت و با اشاره به بند دست پرخون و خراشیده‌اش سرد و خشک و خشن گفت: «همین را می‌خواستی ببینی؟ ببین» (همان: ۱۱۸).

در افغانستان، تجاوز جنسی به دلیل ننگ اجتماعی، ترس از قربانی شدن و محدودیت‌های قانونی کم‌تر گزارش می‌شود (لوکارو و گاستون، ۲۰۱۴: ۲۱). زنان قربانی تجاوز جنسی، نسبت به دیگر زنان، سه برابر بیشتر احتمال ابتلا به افسردگی، شش برابر بیشتر احتمال اختلال فشار روانی، ۱۳ برابر بیشتر احتمال مصرف مشروبات الکلی، ۲۶ برابر بیشتر احتمال استفاده از مواد مخدر و دخانیات، و چهار برابر بیشتر احتمال خودکشی دارند (طیب، ۱۳۹۶: ۱۹۷).

خسونت جنسی در افغانستان تنها یک مسئله فردی نیست، بلکه ابزاری برای حفظ سلطه در ساختار مردسالار جامعه محسوب می‌شود. سکوت عمومی و عملکرد ضعیف نهادهای قانونی در برابر این پدیده، زنان را در چرخه‌ای از ترس، انزوا و بی‌اعتمادی به عدالت گرفتار می‌سازد؛ چرخه‌ای که پیامدهای آن نه تنها نسل حاضر، بلکه نسل‌های آینده را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. حضور مؤلف عبارت «حضور مؤلف» را به پاسخ داور محترم نوشتم. همه را حذف کنید. قبلاً داور محترم گفته بودند که پایان بیشتر بخش‌های مقاله به جای حضور مؤلف با نقلی قولی از میلت پایان یافته است. من نقل قول میلت را حذف کرده و پاراگرافی از خودم نوشتم و در آخر پاراف عبارت «حضور مؤلف» را نوشتم تا داور محترم متوجه شوند که پاراگراف از خودم است.

۵-۷. عامل روانی علت خسونت حقوقی

زنان در جوامع مردسالار به دلیل حس ناتوانی و اعتماد به نفس پایین، خود را در حاشیه می‌بینند و ارزش کم‌تری برای خود قائل می‌شوند. آن‌ها اغلب پیشرفت خود را در حمایت مردان می‌سنجند و با آن‌ها مقایسه می‌کنند. تبعیض‌های اجتماعی باعث ایجاد

حس شکست و ناتوانی در آنها می‌شود، و مردان از این ضعف استفاده و خشونت حقوقی علیه زنان را فراهم می‌کنند.

خشونت حقوقی استفاده از برتری‌های حقوقی مردان علیه زنان است، مانند طلاق دادن، تهدید به طلاق یا ازدواج مجدد و مجبور کردن زنان به انجام کارهای خلاف شرع و قانون، که با هدف آسیب رساندن به زنان صورت می‌گیرد (توسلی، ۱۳۸۹: ۴۸۴؛ کریمی، ۱۳۹۵: ۱۱۷؛ سالاری‌فر و تبیک، ۱۳۸۹: ۹۰).

در روشنائی خاکستر، زهرا با دیدن سلطان دچار لرزه‌ای روانی می‌شود، این کار مانع دفاع او از خود می‌شود؛ تا جایی که از طرف شوهر مورد خشونت حقوقی قرار می‌گیرد «... برادرم، سلطان را به زور داخل اتاق آورد و گفت: مرتیکه بی‌حیثیت، آبروریزی دیگر بس است، ما آبرو داریم. بگو دردت چیست؟ هیچ خواهرت را طلاق می‌دهم» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۱۴).

در رمان *بگذار برای بنویسم* نیز این ناتوانی قابل مشاهده است و خشونت‌های شوهر علیه زن سبب افسردگی، حقارت، انزوا، سکوت طولانی و دیگر مشکلات شدید روحی و روانی او شده است. خاله مهرگان خود را در مقابل جنس مرد ناتوان و حقیر می‌بیند و به‌خاطر ترس از ازدواج مجدد شوهرش به وی اجازه می‌دهد تا هر قدر که می‌خواهد، او را بزند. پدر مهرگان وقتی او را می‌زد، حق نداشت جا خالی کند و با این کار به او بی‌احترامی کند:

من همان طور که اجازه به خود پیچیدن نداشتم، باید محترمانه در یک جمله کامل به سؤالش پاسخ می‌دادم. او خوش نداشت وقتی مثنی حواله صورتم می‌کند، من جا خالی بدهم، این بدترین توهین بود که در حقش بکنم. همان بود که می‌ایستادم تا هر قدر که می‌خواهد سیلی‌ام بزند (مهرگان، ۱۳۹۶: ۵۸).

در نظام‌های مردسالار افغانستان، سلطه حقوقی مردان نه فقط با تکیه بر قانون، بلکه با سوءاستفاده از ضعف روانی و اجتماعی زنان اعمال می‌شود. این شرایط، زنان را وادار می‌سازد تا خشونت‌های حقوقی را به عنوان بخشی از سرنوشت خود بپذیرند، بی آن‌که جرئت اعتراض داشته باشند.

۵-۸. زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی خشونت علیه زنان در افغانستان

خشونت علیه زنان یکی از عمیق‌ترین و گسترده‌ترین اشکال نقض حقوق بشر در افغانستان است که در عوامل پیچیده اجتماعی و فرهنگی ریشه دارد. این پدیده تنها ناشی از رفتارهای فردی نیست، بلکه حاصل ساختارهای نابرابر و نگرش‌های فرهنگی تثبیت‌شده‌ای است که زنان را در موقعیت‌های آسیب‌پذیر قرار می‌دهند. زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی خشونت علیه زنان در افغانستان را می‌توان در سه دسته کلی تحلیل کرد: زمینه‌ساز، تشدیدکننده و تداوم‌دهنده.

عوامل زمینه‌ساز، بستر اصلی وقوع خشونت را فراهم می‌آورند و عمدتاً به ساختارهای کلان اجتماعی و فرهنگی مرتبط هستند. از جمله این عوامل می‌توان به جنگ و ناامنی، فقر و بیکاری، حاکمیت ساختارهای مردسالارانه، نگرش‌های سنتی و پدرسالارانه، آداب و رسوم ظالمانه، ازدواج‌های اجباری، بد دادن (که در آن دختر به عنوان ابزاری برای حل یک جرم از سوی خانواده‌اش به خانواده دیگر داده می‌شود)، چندهمسری، ازدواج‌های زودهنگام، عدم آگاهی از مسائل دینی و قوانین نافذ کشور، نفوذ باورهای مذهبی افراطی، محدودیت‌های خانوادگی و کنترل شدید بر زنان، و بی‌جاشدگی ناشی از جنگ‌ها و مهاجرت‌های داخلی و... اشاره کرد (کاکر، ۱۳۹۹: ۸).

عوامل تشدیدکننده باعث افزایش، شدت و فراگیری خشونت می‌شوند. این عوامل شامل خیابان‌آزاری، مداخله اطرافیان، مخالفت با تحصیل و اشتغال زنان و دختران، کمبود آگاهی درباره حقوق زنان، فساد در دستگاه‌های قضائی، عدم مجازات جدی برای مرتکبان خشونت، نبود نهادهای حمایتی، نبود قوانین مؤثر برای حمایت از زنان، فشارهای اجتماعی برای حفظ آبرو، رجوع به جرگه‌ها به جای نهادهای رسمی و... هستند.

عوامل تداوم‌دهنده باعث بازتولید و استمرار خشونت در لایه‌های مختلف جامعه و نسل‌های آینده می‌شوند. این عوامل شامل عادی‌سازی خشونت در خانواده، فرهنگ سکوت زنان، فرهنگ اطاعت زن از مرد، محرومیت زنان از ارث و مالکیت زمین، بازتولید فرهنگ خشونت از طریق نسل‌ها، بی‌اعتمادی به نهادهای رسمی، کم‌رنگ بودن حضور زنان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی، نبود سیاست‌گذاری جامع برای حمایت از زنان و... است (دیدهبان حقوق بشر افغانستان، ۱۳۹۶).

۶. پیامدهای خشونت

در دو رمان روشنائی خاکستر و بگذار برای بنویسم پیامدهای خشونت جامعه، علیه زن به این واکنش‌ها و پیامدهایی در میان زنان و بالتبع کودکان‌شان منجر می‌شود:

۶-۱. مبتلا شدن به بیماری‌های روحی و روانی

بیماری‌های روحی و روانی یکی از پیامدهای خشونت علیه زنان است که تا ۵۰ درصد زنان را مبتلا می‌کند (علی‌آبادی، ۱۳۹۵: ۱۷). در روشنائی خاکستر، زهرا به دلیل

خشونت‌های مکرر جسمی، روانی، اقتصادی و جنسی شوهر معتاد به بیماری روانی مبتلا می‌شود و مدت‌ها از آن رنج می‌برد:

مرگ نرگس، ناامیدی‌های پی‌درپی زندگی، تلاش‌های برای داشتن یک زندگی عادی، آرزوی داشتن یک غذای گرم برای پختن، ندیدن لبخندی و لو کوتاه بر چهره شوهر، نبود تریاک و رفتن زیر مشت و لگد، به شدت افسرده‌ام کرده بود. انگار کوهی از درد بودم (یگانه، ۱۳۹۷: ۶۴).

در بگزار/برایت بنویسم الناز بر اثر خشونت‌های مکرر و همه روزه پدر بی‌سواد و معتادش به مشکلات روحی و روانی دچار می‌شود:

مسیر نگاه الناز را که دنبال می‌کردی به چیزهای بی‌جان ختم می‌شد. به حلقه‌های موی مادرش لای انگشت‌های کاکایم، به دندان شکسته مادرش روی زمین، به دوردست‌های غبارآلود و معلق. مدتی همین که از حویلی بیرون می‌شدیم، ماسک زنده‌ای بر خود می‌ماند و حرکاتش مسخره می‌شد. با هر گپ ساده‌ای با صدای بلند می‌خندید. شوخی‌های بی‌جا با کسانی که نمی‌شناخت می‌کرد و می‌خندید (همان: ۹۳-۹۴).

۶-۲. آشفته‌گی جو خانواده

یکی از پیامدهای خشونت علیه زنان آشفته‌گی جو خانواده است که اعضای خانواده را از خانه و خانواده بیزار می‌کند. در روشنائی خاکستر فضای خانواده سلطان به حدی آشفته است که زهرا راهی جز جدایی در پیش نمی‌بیند، وقتی زهرا از وی مطالبه طلاق می‌کند، وی زهرا را به هرزه بودن متهم می‌کند:

او مدام فحش می‌داد و می‌گفت: من می‌دانم تو فاحشه‌ای. تو مرد دیگری را خوش کردی تو دلت شوهر می‌خواهد که جواب‌گوی فاحشه‌گی‌هایت باشد. با

این حرفا انگار در خانه قیامت شده بود. برادرم را می گرفتند تا جلو کتک خوردن سلطان را بگیرند. سلطان را پدر و یک کاکایش به زور به بیرون بردند. من سخت گریه می کردم (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

پدر الناز آن قدر مادرش را کتک می زند که دل دختر برای مادر می سوزد و از او دفاع می کند:

کوچک که بود، موهای پدرش را می کشید، بازوان و رانهایش را می جوید و خودش را روی او می انداخت. بعدها فقط هرچه دم دستش می آمد به سمت او پرتاب می کرد. می گفتم «اگر جا خالی ندهد و پیاله یا ترموز پر چای بر فرقاش بخورد، می میرد». می گفت: «خیال می کنی می زنم تا زنده بماند؟» (مهرگان، ۱۳۹۶: ۷۳).

۳-۶. احساس حقارت

در روشنائی خاکستر، تبعیض جنسیتی در ادارات افغانستان باعث احساس حقارت در وجود زهرا می شود:

مشخص بود که اندک پیشرفت من و معاش مساوی با دیگران، برای بعضی افراد غیرقابل تحمل بود. این حرف که یک دختر که لیسانس ندارد، هم سطح کسانی معاش می گیرد که از دانشگاه کابل فارغ شده اند و انگلیسی می دانند برای خیلی ها سنگین تمام می شد. مطرح شدن این موضوع در جلسه پرجمعیت، سخت مرا تحت تأثیر قرار داد. حس حقارت و ضعف سخت آزارم می داد. از اتاق بیرون شدم و برای اولین بار در محیط کاری سخت گریه کردم (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۶۷).

در بگذار برایت بنویسم مهرگان از کودکی در معرض خشونت کلامی مادر و شاهد رنج و سرکوب الناز و دیگر اعضای خانواده بوده است. این تجربه های تلخ او را به افسردگی، انزوا و احساس حقارت می کشاند. به تدریج، در برابر همه چیز بی تفاوت

می‌شود و به دنیای خیالات پناه می‌برد. سرانجام، از زندگی آرامی که روزگاری آرزویش را داشت، روی گردان می‌شود.

۶-۴. کینه‌اندوزی

در روشنائی خاکستر، زهرا از اثر تبعیض خانواده بین او و برادرش در مقابل همه مخصوصاً برادر کینه می‌گیرد. علاوه بر آن زهرا از شروع زندگی مشترک بنا بر تجاوز شوهر که در ظاهر امر بدیهی پنداشته می‌شد، از همه چیز متنفر شده، کینه به دل می‌گیرد و با ادامه دادن آزارهای متداوم جنسی سلطان این کینه و تنفر در او عمیق‌تر می‌شود: «از سلطان نفرت داشتم و از کل مردان عالم. از عروسی و شب عروسی، از زن و شوهر، از هر چیزی که به درد ختم می‌شود، نفرت داشتم. تنفر لباسی بود که در آن لحظه بر اندامم می‌نشست» (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۸).

در *بگذار برایت بنویسم*، مهرگان به دلیل بی‌توجهی و عدم حمایت مادر در کودکی از وی کینه به دل می‌گیرد:

بعد از آن اتفاق همیشه خودم را مقصر و کثیف دانسته‌ام و از مادرم متنفر شدم که من و الناز را شامل مسجد کرد و به آخند گفت: «آخند صاحب، گوشت و پوستشان از شما، استخوان‌هایشان از ما» تعجب می‌کنی؟ باورت نمی‌آید؟ اما دقیقاً همین را گفت. نهال تنفر من از او درست از همان لحظه در دلم جوانه زد و بعد قد کشید و آهسته آهسته بزرگ شد (مهرگان، ۱۳۹۶: ۵۳).

۶-۵. بدبینی نسبت به خود و دیگران

در روشنائی خاکستر، زهرا برای درمان شوهر معتادش ساعت‌ها در کوره خشت‌زنی کار می‌کند تا زندگی بهتری بسازد. اما پس از بهبود موقت، شوهرش دوباره به تریاک

روی می‌آورد. این تجربه و خشونت‌های خانواده شوهر، زهرا را به شدت نسبت به خود و شوهر بدبین می‌کند:

مدتها بود که دیگر کنار سلطان نمی‌خوابیدم، از آغوشش نفرت پیدا کرده بودم. از تن سپردن به این مرد نفرت پیدا کرده بودم. حالا نزدیک شدن او به من، زجرآورترین لحظات زندگی‌ام شده بود. نفرت داشتم از زن بودنم، از تنی که فقط برای ارضای شهوت مرد بی‌احساس و سنگدل است. از جسمی که برای زیر مش و لگد گرفتن است. آن زمان کاملاً از او متنفر بودم (یگانه، ۱۳۹۷: ۹۷).

در *بگذار برای بنویسم*، الناز به دلیل سخنان ناشایست پدر که به‌طور مداوم او را می‌آزرد، نه تنها نسبت به پدر، بلکه نسبت به همه انسان‌ها بدبین می‌شود «... به رکوع رفت (پدر الناز) و چهار بار سجده کرد و به الناز گفت: «نان می‌آوری دختر سگ یا بیایم ... کنم» (مهرگان، ۱۳۹۶: ۹۲). علاوه بر آن از مرد متأهلی که مدت‌ها مهرش را در دل می‌پروراند، روگردان می‌شود.

۶-۶. دین‌ستیزی

در *روشنایی خاکستر*، خانواده شوهر زهرا با استفاده از بهانه‌های دینی به او خشونت می‌کنند، که این موضوع باعث می‌شود زهرا کم‌کم از مذهب فاصله بگیرد:

من دیگر نماز نمی‌خوانم، روزه نمی‌گیرم و خدا را هم قبول ندارم. شما بگویید که من چه گناهی کردم که خدا این همه زجرم می‌دهد؟ به کدام جرم این همه تاوان پس بدهم؟ گفتید خدا عادل است. کو؟ کجاست؟ من این همه نماز خواندم، دعا کردم، ذکر کردم، چرا کمکم نمی‌کند؟ چرا صدایم را نمی‌شنود؟ چرا دردهایم را کم نمی‌کند (یگانه، ۱۳۹۷: ۱۴۵).

در رمان *بگذار برای بنویسم*، تجاوز جنسی روحانی به مهرگان در کودکی و رفتار

سرکوب‌گرانه پدر الناز با تکیه بر باورهای دینی، باعث می‌شود که مهرگان و الناز به تدریج از دین فاصله بگیرند.

۶-۷. فروپاشی خانواده

طلاق جدا شدن زن از مرد و رهایی از قید نکاح تعریف شده است (محمدی، ۱۳۸۲: ۹۶). روسو نظام اجتماعی را براساس قرارداد می‌داند و خانواده را قدیم‌ترین و طبیعی‌ترین نوع جامعه معرفی می‌کند (روسو، ۱۳۵۲: ۹۱). بنیان خانواده بر رضایت، تفاهم، فداکاری و صبر استوار است، در صورت فقدان این ویژگی‌ها، فروپاشی خانواده افزایش می‌یابد.

در *روشنایی خاکستر*، خشونت‌های جسمی شوهر، زهرا را افسرده و بدبین می‌کند. این خشونت‌ها به حدی می‌رسد که زهرا تصمیم به جدایی می‌گیرد، هرچند که این تصمیم برایش خیلی ناخوشایند است: «سلطان عصبی بود و این مرا خوشحال می‌کرد، جالب بود! از این حس خودم لذت می‌بردم مردی که سال‌ها به‌خاطرش سختی کشیدم و جان‌کندم، حالا عصبانیتش باعث لذت می‌شد، حس می‌کردم انسان خشنی شده‌ام و از انتقام و زجر او لذت می‌برم» (یگانه، ۱۳۹۶: ۱۲۷).

در *بگذر برایت بنویسم*، خشونت‌های کاکا و مادر مهرگان در کودکی و نوجوانی تأثیر عمیقی بر زندگی‌اش می‌گذارد. این تأثیرات باعث می‌شود که مهرگان زندگی آرام و مدرن در اروپا را رها کند و به افغانستان بازگردد، زیرا گذشته‌اش آن‌قدر بر او تأثیر گذاشته که نمی‌تواند در آرامش و آسایش اروپای مدرن زندگی کند. یکی از دلایل جدایی از شوهر و بازگشت به افغانستان تأثیرات همین خشونت‌هاست.

۶-۸. مرگ طلبی

در روشنائی خاکستر، زهرا به دلیل خشونت‌های مکرر شوهر معتادش، بارها از خدا مرگ طلب می‌کند: «... گاهی از خودم می‌پرسیدم، آخر من چه گناه داشتم؟ می‌خواستم از این زندگی لعنتی راحت شوم که نشد. گاهی با خودم می‌گفتم، خدا یا چرا کمک نکردی بمیرم؟ پیش خودم فکر می‌کردم که شاید خدا به خاطر نرگس مرا زنده نگه داشته، وگرنه با خوردن آن همه دارو و سه روز بی‌هوشی، زنده ماندنم ناممکن بود» (یگانه، ۱۳۹۶: ۴۱-۴۲).

الناز، پس از تجربه خشونت‌های جسمی از سوی پدر و سپس شوهر، همواره آرزوی مرگ می‌کرد، اما مهرگان نه آرزوی مرگ داشت و نه دل‌بستگی خاصی به زندگی؛ چون، زندگی برایش بی‌معنی شده بود.

۶-۹. خودکشی

در فرهنگ دهخدا، خودکشی به معنی انتحار یا خویشتن‌کشی تعریف شده است. دورکیم خودکشی را نتیجه عوامل خانوادگی، اجتماعی، دینی و گسستگی روابط اجتماعی می‌داند که ناشی از درهم‌ریختن نظام اجتماعی و احساس تنهایی و مطرود بودن فرد است (آرون، ۱۳۶۶: ۲۲؛ محمدی، ۱۳۸۲: ۲۱۰).

در روشنائی خاکستر، زهرا به دلیل خشونت‌های شوهر و خانواده شوهر تصمیم به خودکشی می‌گیرد و با خوردن چندین بسته قرص، قصد پایان دادن به زندگی‌اش را دارد، اما چون منبع عایداتی خوبی برای شوهر و خانواده اوست، به سرعت به شفاخانه برده می‌شود و نجات می‌یابد:

همین که مادر بزرگم از خانه بیرون رفت، هفتاد دانه قرص را یکجا داخل آب خالی کردم. بخش عمده آن‌ها خواب‌آور بود. خوب داخل آب حل کردم و تمام

آن را یک باره سرکشیدم، بدون آنکه به آخر قضیه فکر کنم. پس از مدتی دیگر همه چیز تاریک شد (یگانه، ۱۳۹۶: ۳۹).

الناز از اثر مشاهده خشونت جنسی پدر در مقابل مادر و تکرار همین خشونت‌ها از طرف شوهرش، راه حلی جز خودکشی و نجات از قید زندگی در پیش رو نمی‌بیند و خود را به آتش می‌کشد:

درون بادگیر دیدم لابه‌لای شاخه‌های انار می‌سوزد. در نقش قدم‌هایش، آتش لحظه‌ای بر خاک روشن می‌ماند و بعد خاکش سیاه می‌شد. هرچه تندتر می‌دوید، باد بیشتر بر آتش تنش پف می‌کرد و شعله‌های قوی‌تر و قد بلندتر، به شاخه‌های مسیرش آتش می‌زدند. حرکت دستان الناز در آتش طوری بود که به نظر می‌رسید نباید بازی‌اش با آتش قطع شود. باید بر همه چیز هستی پف می‌کرد. او می‌دوید و در حفره سیاه دنبال آغوش سرگردان بود (مهرگان، ۱۳۹۶: ۱۰۴).

۷. نتیجه

در این پژوهش، خشونت علیه زنان در دو رمان روشنائی خاکستر و بگذار برایت بنویسم براساس نظرگاه میلِت در کتاب سیاست جنسی بررسی شده است. در محتوای رمان‌ها، شش نوع خشونت شامل خشونت روانی، فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی، جنسی و حقوقی تحلیل شده است. در این دو رمان، خشونت روانی بیشترین نمود را دارد و سایر انواع خشونت در مراحل بعدی قرار می‌گیرند. مردسالاری، ایدئولوژی، بیولوژیک، جامعه‌شناختی، فقر اقتصادی، زور و فشار، بی‌سوادی، مداخله اطرافیان، ازدواج‌های اجباری، ازدواج در سنین پایین، وابستگی به سنت‌های ناسالم و باورهای نادرست، خیابان‌آزاری و ممانعت از تحصیل و اشتغال زنان و دختران، از عوامل خشونت‌زا و خشونت‌آفرین در رمان‌های انتخابی می‌باشند. در روشنائی خاکستر و بگذار برایت

بنویسم، زهرا و مهرگان از سوی شوهران و خانواده‌های‌شان با خشونت‌های روانی، جسمی، اقتصادی، اجتماعی، جنسی و حقوقی روبه‌رو می‌شوند. این خشونت‌ها زندگی‌شان را در عمق درد و رنج فرو می‌برد و همچون زخم‌های عمیق در روح و جسم این زنان باقی می‌ماند و نشان می‌دهد که جامعه، با بی‌توجهی تمام در حال تکرار دایره‌ای از رنج و آزار به زنان است. پیامدهای خشونت در دو رمان شامل مبتلا شدن به بیماری‌های روحی و روانی، آشفتگی جو خانواده، بدبینی نسبت به خود و دیگران، فروپاشی خانواده، احساس حقارت، کینه‌اندوزی، دین‌ستیزی، مرگ‌طلبی و حتی خودکشی است. این رمان‌ها تصویری از زنانی ارائه می‌دهند که در سایه خشونت هویت و کرامت خود را از دست داده و در جوامع مردسالار قربانی سرکوب و خشونت می‌شوند. این خشونت علیه زن بوده است که زهرا را در تجربه‌اش سوزانده و مهرگان را در گذشته‌اش مانده است. زهرا و مهرگان نماد زنانی‌اند که در سایه نظام‌های پدرسالارانه و سنت‌های ناعادلانه، هویت و آرزوهای‌شان سرکوب می‌شوند؛ زهرا با طلاق و فرار از خشونت، نوعی رهایی را تجربه می‌کند، اما مهرگان، با تسلیم شدن به نقش‌های تحمیلی، به انسان ناامید، بی‌هدف و بی‌انگیزه‌ای تبدیل می‌شود که زندگی برایش بی‌معنی شده است. این تفاوت سرنوشت نشان می‌دهد که سکوت و مدارا خشونت را تداوم می‌بخشد و مقاومت و حق‌طلبی راه تغییر را می‌گشاید. همچنان که میلت معتقد است، مقاومت و تلاش زنان برای بازشناسی ارزش‌های زنانه راه خروج از دایره خشونت است.

پیوست‌ها

جدول ۱: فراوانی انواع خشونت در رمان‌ها

شماره	انواع خشونت	روشنایی خاکستر	بگذار برای بنویسم
۱	روانی	۲۹	۴
۲	فیزیکی	۱۰	۱۰
۳	اقتصادی	۵	۰
۴	جنسی	۲	۳
۵	اجتماعی	۸	۱
۶	حقوقی	۳	۰

جدول ۱ براساس تعداد خشونت‌های به کار رفته در رمان‌های برگزیده ترتیب شده و نشان‌دهنده خشونت‌های موجود در رمان‌هاست. چنان‌که آمار نشان می‌دهد، در رمان روشنایی خاکستر بازتاب خشونت نسبت به رمان بگذار برای بنویسم بیشتر است. خشونت فیزیکی در هر دو رمان بالاست. اگر خشونت روانی را معلول خشونت فیزیکی بدانیم در این صورت خشونت فیزیکی بزرگ‌ترین عامل و نمود خشونت در جامعه افغانستان است.

منابع

- آبوت، پاملا و والاس، کلر (۱۳۸۵). فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات در جامعه‌شناسی زنان. ترجمه منیژه نجم عراقی. تهران: نی.
- آرون، ریمون (۱۳۶۶). سیر مراحل اندیشه در جامعه‌شناسی. ترجمه باقر برهام. تهران: انقلاب اسلامی.
- اعزازي، شهلا (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

الیاسی ترگانی، محمدقاسم (۱۳۹۵). «نقش سنن و رسوم اجتماعی در ایجاد خشونت در خانواده». در مجموعه مقالات همایش خشونت در خانواده؛ علل، پیامدها و راهکارهای مقابله با آن. کابل: جامعه-المصطفی (ص) العالمیه.

الیاسی ترگانی، محمدقاسم (۱۳۹۵). «نقش سنن و رسوم اجتماعی در ایجاد خشونت خانگی علیه زنان افغانستان». اندیشه معاصر. ش ۵. ۲۸۳-۳۰۱.

ابراهیمی، محمدعلی (۱۳۸۹). «خشونت و راهکارهای کاهش آن علیه زنان در افغانستان». مجموعه مقالات همایش زنان در افغانستان؛ فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارها. جلد سوم. قم: نشر المصطفی.

تفرجی، مریم و شیخ محمد، الله (۱۳۹۵). «بررسی میزان خشونت کلامی در زبان فارسی و کردی با توجه به مؤلفه جنسیت». مجموعه مقالات نخستین همایش ملی خشونت کلامی. تهران: نشر نویسه پارس.

پرهین، ناعمه و گودرزی، حجت (۱۳۹۹). نقد آثار فرح رسولی از دیدگاه کیت میل. بروجرد: اردوی سوره.

پیام، علی (۱۳۹۸). «نمایه داستان‌نویسی». فصل‌نامه فرهنگی هنری و ادبی ادبیات معاصر. ش ۱۶ و ۱۷.

پاک‌نیا، محبوبه و مردیها، مرتضی (۱۳۸۸). سیطره جنس. تهران: نی.

توسلی، ذکیه (۱۳۸۹). «خشونت خانگی علیه زنان در افغانستان علل، پیامدها و راهکارها». مجموعه مقالات همایش زنان در افغانستان، فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارها. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.

حسینی، آذر (۱۳۹۷). بررسی خشونت علیه زن در پنج داستان دهه چهل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه بیرجند.

رهیاب، محمدابراهیم (۱۳۹۷). بررسی خشونت علیه زنان در رمان‌های افغانستان با تأکید بر داستان‌های خالد حسینی و حمیرا قادری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و

ادبیات فارسی. دانشگاه شهرکرد.

دیده بان حقوق بشر (۱۳۹۶). افغانستان: فروش دختران برای حل و فصل منازعات.

دولتی و دیگران (۱۳۸۸). بررسی مبانی فلسفی، اخلاقی، کلامی و آثار علمی فمینیسم. قم: معارف.

روسو، ژان ژاک (۱۳۵۲). *قرار داد اجتماعی، اصول حقوق اساسی*. ترجمه منوچهر کیا. تهران: کیهان.

سالاری فر، محمدرضا و تبیک، محمدتقی (۱۳۸۹). *مقابله با خشونت خانگی علیه زنان*. قم: مطالعات زنان.

سهراب زاده، مهران و منصوریان راوندی، فاطمه (۱۳۹۶). «تجربه زیسته زنان از خشونت کلامی در خانواده». (مطالعه موردی: زنان شهر کاشان). زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان). ش ۳. ۱-۲۱

طیب، عاطفه (۱۳۹۶). *سنگ و سار، درباره خشونت علیه زنان*. کابل: مقصودی.

علی زاده، ملیحه (۱۳۹۲). *تحلیل انتقادی از جنسیت و زنانگی در تفکر، غزالی، ابن عربی و مولوی*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.

علی آبادی، علی رضا (۱۳۹۵). *جامعه و فرهنگ افغانستان*. تهران: انتشارات بین المللی الهدا. غلامی، علی، سودانی، منصور، فرهادی راد، حمید و خجسته مهر، رضا (۱۳۹۷). «واکاوی عوامل مؤثر بر خشونت علیه زنان متأهل شهر اهواز». پژوهش های جامعه شناسی. ش ۱۲ (۱-۲). ۱-۳۷

قربان زاده، سهراب (۱۴۰۱). *جامعه مردسالار و خشونت های جسمی علیه زن؛ مطالعه موردی شهر هرات*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد.

قانون منع خشونت علیه زنان افغانستان، ۱۳۸۸.

کار، مهرانگیز (۱۳۸۷). *پژوهشی درباره خشونت علیه زن در ایران*. تهران: مطالعات زنان.

- کریمی، مریم (۱۳۹۵). «نقش آگاهی و تقوای دینی در کاهش خشونت در خانواده». در مجموعه مقالات همایش خشونت در خانواده؛ علل، پیامدها و راهکارهای مقابله با آن. کابل: جامعه المصطفی (ص) العالمیه.
- کاگر، پلوشه (۱۳۹۹). *پدرسالاری و قدرت: جایگاه زنان در جامعه افغانستان*، کابل: امیری.
- محمدی، محمدحسین (۱۳۹۰). *مضامین*. کابل: تاک.
- محمدی، زهرا (۱۳۸۲). *بررسی آسیب‌های اجتماعی زنان در دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰*. تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان.
- لوکارو، تیم و گاستون، اریگا (۲۰۱۴). «دسترسی زنان به عدالت در افغانستان، موانع اجتماعی فراروی افراد در دسترسی به عدالت». *انستیتیوت صلح ایالات متحده آمریکا*. ش ۵۳-۵. ۹۸.
- مهرگان، ناهید (۱۳۹۶). *بگذار برای بنویسم*. کابل: امیری.
- میلت، کیت (۱۳۴۷). *مبانی ایدئولوژیک، بیولوژیک، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصادی و آموزشی و پرورشی تئوری سیاست جنسی*. نشر: مرکز مدارک علمی.
- واژی، محمد جمال‌الدین (۱۳۹۷). *فمینیسم؛ زشت و زیبا*. تهران: شاری‌شنو.
- یگانه، زهرا (۱۳۹۷). *روشنایی خاکستر*. کابل: واژه.

References

- Azazi, Sh. (2001). *Jāme'e-shenāsi-ye khānevāde*. Tehran: Rowshan-gharān va Motāle'āt-e Zanān. [in Persian]
- Abbott, P., & Wallace, C. (2006). *Farhang-e vāžeh-hā va estelāh āt dar jāme'e-shenāsi-ye zanān* (M. Najm-e 'Erāqi, Trans.). Tehran: Ney. [in Persian]
- Aliabadi, A. R. (2016). *Jāme'e va Farhang-e Afghānestān*, 1st Ed. Tehran: Enteshārāt-e Beyn-al-Melali-ye Al-Hodā. [in Persian]
- Alizadeh, M. (2013). *Tahlil-e Enteqādi az Jensiyyat va Zanānagi dar Tafakkor-e Ghazzāli, Ibn-e Arabi va Molavi*. MA. Thesis in the Persian Language&Literature. Ferdowsi University of Mashhad. [in Persian]
- Aron, R. (1987). *Seyr-e marāhel-e andishe dar jāme'e-shenāsi* (B. Barahām, Trans.). Tehran: Enqelāb-e Eslāmi. [in Persian]

- Didé-ban-e Hoquq-e Bashar (2017). *Afghānestān: Forush-e Dokhtaran barā-ye Hall-o-Fasl-e Monāze'āt*. [in Persian]
- Dowlati, et al. (2009). *Barrasi-ye Mabāni-ye Falsafi, Akhlāqi, Kalāmi va Āsār-e Elmi-ye Feminism*, 1st Ed. Qom: Ma'āref. [in Persian]
- Ebrahimi, M. A. (2010). "Khoshunat va Rāh-hā-ye Kahesh-e Ān 'Alayh-e Zanān dar Afghānestān". *Majmu'e-ye Maqālāt-e Hamāyesh-e Zanān dar Afghānestān; Forsat-hā, Chalesh-hā va Rāh-kār-hā*, 1st Ed. Vol. 3. Qom: Nashr-e al-Mustafā. [in Persian]
- Elyasi Torgani, M. Q. (2016). Naqsh-e sonan va ros ūm-e ejtemā'ī dar ijād-e khosh ūnat dar khānevāde. In *Majmū'e-ye maqālāt-e hamāyesh-e khosh ūnat dar khānevāde: 'Ellal, payāmadhā va rāhkār-hā-ye moqābele bā ān* (pp. ...). Kābol: Jāme'at al-Mostafā. [in Persian]
- Elyasi Torgani, M. Q. (2016). Naqsh-e sonan va ros ūm-e ejtemā'ī dar ijād-e khosh ūnat-e khānegi 'aleyh-e zanān-e Afghānestān. *Fasl-nāme-ye Andishe-ye Mo'āser*. No.2(5). 283–301. [in Persian]
- Ghānun-e Man'-e Khoshunat 'Alayh-e Zanān-e Afghānestān (2009). [in Persian]
- Gholami, A., Soudani, M., Farhādi Rad, H., & Khojastehmehr, R. (2018). "Vākāvi-ye 'Avāmel-e Mo'asser bar Khoshunat 'Alayh-e Zanān-e Motāhel-e Shahr-e Ahvāz". *Pazhohesh-hā-ye Jāme'e-shenāsi*, no.12 (1–2). 1–37. [in Persian]
- Ghorbanzadeh, S. (2022). *Jāme'e-ye Mard-sālār va Khoshunat-hā-ye Jesmi 'Alayh-e Zan; Motāle'e-ye Mored: Shahr-e Herāt*. M.A. Thesis in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad. [in Persian]
- Hosseini, A. (2018). *Barrasi-ye Khoshunat 'Alayh-e Zan dar Panj Dāstān-e Dahe-ye Chehel*. MA. Thesis in the Persian Language&Literature. Birjand University. [in Persian]
- Kakar, P. (2020). Pedar-sālāri va Ghodrat: *Jāygāh-e Zanān dar Jāme'e-ye Afghānestān*. Kābol: Amiri. [in Persian]
- Kar, M. (2008). *Pazhoheshi dar Bāre-ye Khoshunat 'Alayh-e Zan dar Irān*. 4th Ed. Tehran: Motāle'āt-e Zanān. [in Persian]
- Karimi, M. (2016). "Naqsh-e Āgāhi va Taqvā-ye Dini dar Kahesh-e Khoshunat dar Khānevādeh." In *Majmu'e-ye Maqālāt-e Hamāyesh-e Khoshunat dar Khānevādeh: 'Ellal, Payāmadhā va Rāh-kār-hā-ye*

- Moghābeleh bā Ān*. Kābol: Jāme'a al-Mostafā (s) al-'Ālamīyeh. [in Persian]
- Lucaro, T., & Gaston, E. (2014). "Dastresi-ye Zanān be 'Adālat dar Afghānestān: Mavāne'-ye Ejtemā'i farā-ru-ye Afrād dar Dastresi be 'Adālat". *Enstitūt-e Solh-e Eyālāt-e Mottahede-ye Amrikā*. no. 98, 5–53. [in Persian]
- Mehrgan, N. (2017). *Begozār Barāyat Benavīsam*. 2nd Ed. Kābol: Nashr-e Amiri. [in Persian]
- Millet, K. (1968). *Mobāni-ye Ide'ologi, Biologi, Jāme'e-shenāsi, Ravān-shenāsi, Eqtesādi va Āmuzeši-ye Te'ori-ye Siyasi-ye Jensi*. Markaz-e Madārek-e Elmi.
- Mohammadi, M.-H. (2011). *Emzā-hā*. Kābol: Enteshārāt-e Tāk. [in Persian]
- Mohammadi, Z. (2003). *Barrasi-ye Āsīb-hā-ye Ejtemā'i-ye Zanān dar Dahe-ye 1370 va 1380*. Tehran: Shorā-ye Farhangī-ye Ejtemā'i-ye Zanān. [in Persian]
- Pakniya, M. & Mardihā, M. (2009). *Seiṭ ar-ye Jens*. Chāp-e Avval. Tehran: Ney. [in Persian]
- Parhin, N., & Goudarzi, H. (2020). *Naqd-e Āsār-e Farah Rasuli az Didgāh-e Kate Millett*. Borujerd: Ordou-ye Sooreh. [in Persian]
- Payam, A. (2019). "Namāye-ye Dāstān-nevisi". *Faslname-ye Farhangī, Honari va Adabi-ye Adabiyāt-e Mo'āser*, 4ht ans 5th years, Nos 17&18, Autumn&Winter. [in Persian]
- Rahyab, M. E. (2018). *Barrasi-ye Khoshunāt 'Alayh-e Zanān dar Romān-hā-ye Afghānestān bā Ta'kīd bar Dāstān-hā-ye Khāled Hosseini va Homeyrā Ghaderi*. MA. Thesis in the Persian Language&Literature. Shahr Kord University. [in Persian]
- Rousseau, J. J. (1973). *Gharār-dād-e Ejtemā'i, Osool-e Hoquq-e Asāsi*. Trans. M. Kia. Tehran: Keyhān. [in Persian]
- Salarifar, M. R., & Tabik, M. T. (2010). *Moghābeleh bā Khoshunāt-e Khānegi 'Alayh-e Zanān*. Qom: Motāle'āt-e Zanān. [in Persian]
- Sohrabzadeh, M., & Mansourian Ravandi, F. (2017). "Tajrobeh-ye Ziste-ye Zanān az Khoshunāt-e Kalāmi dar Khānevādeh (Motāle'e-ye Mored: Zanān-e Shahr-e Kāshān)." *Zan dar Farhang va Honar (Pazhohesh-e Zanān)*, 3rd year, 1–21. [in Persian]
- Tafarroji, M. & Sheikh Mohammad, A. (2016). "Barrasi-ye Mīzān-e Khoshunāt-e Kalāmi dar Zabān-e Fārsi va Kordī bā Tavajjoh be

- /Mo'allefe-ye Jensi-yat". *Majmu'e-ye Maqālāt-e Nakhostin Hamāyesh-e Melli-ye Khoshunat-e Kalāmi*. Tehran: Nashr-e Nevisé-ye Pārsi. [in Persian]
- Tavasoli, Z. (2010). "Khoshunat-e Khānegi 'Alayh-e Zanān dar Afghānestān: 'Ellal, Payāmadhā va Rāh-kār-hā". *Majmu'e-ye Maqālāt-e Hamāyesh-e Zanān dar Afghānestān: Forsat-hā, Chalesh-hā va Rāh-kār-hā*. Qom: Markaz-e Bayn-al-Melali-ye Tarjomeh va Nashr-e al-Mustafā. [in Persian]
- Tayyeb, A. (2017). *Sang o Sār: Dar Bāre-ye Khoshunat 'Alayh-e Zanān*. 1st Ed. Kābol: Maqsoodi. [in Persian]
- Vaji, M. J. (2018). *Feminism: Zesht o Zibā*. Tehran: Enteshārāt-e Shāri-sheno. [in Persian]
- Yeganeh, Z. (2018). *Roshana'i-ye Khākestar*. 7th Ed. Kābol: Nashr-e Vāzheh